

Елена И. ДАРАДАНОВА* Оригинални научни рад
Софийски универзитет „Св. Климент Охридски” Примљен: 15. 11. 2016.
Факултет по славјански филологији, Софија Прихваћен: 10. 02. 2017.

ПУТОВАЊЕ У ЕСЕЈИСТИЦИ ЈОВАНА ХРИСТИЋА

У фокусу интересовања у овом раду је концепт путовања и његова интерпретација у есејима Јована Христића, у којима се препознају битна обележја његове специфичне поетике. У вези са овом проблематиком изабрани су текстови у којима је путујући човек основна тема или полазна тачка есејистичког дискурса и који су уврштени у бугарско издање књиге изабраних есеја објављено под насловом *Путовања по Средоземљу*. Есејистички текстови разматрани су преко различитих поимања путовања, његових модуса и његове ситуираности у филозофском дискурсу. Предмет интересовања је специфична интерпретација одређених тема, као што су медитеранска култура, град, митологија путовања, књижевни мит. Посебна пажња се поклања разноврсности поступка у есејистици, чији је подстицај доживљај или успомена. У вези с проблематиком путовања наглашени су и Христићеве филозофски ставови.

Кључне речи: Јован Христић, есеј, путовање, човек, филозофија.

Есејистика Јована Христића је на бугарском језику представљена избором текстова под насловом *Путовања по Средоземљу* (*Пътувания из Средиземноморието* – буг.). Састављач збирке, познати бугарски књижевни историчар и слависта Светлозар Игов, који има и пресудну улогу у популаризацији Христићевог стваралаштва у Бугарској, изабрао је наслов једног есеја, који је репрезентативан за специфичност ауторовог поимања света и човека, артикулисаног кроз призму *човека на путу*. Као што каже Игов у предговору књиге: „Христић је један од најзначајнијих есејиста нашег времена, чији 'прозирни' језик не сакрива од нас свет, него нас води у 'ћутање ствари'” (Игов 1999: 12, 14).¹ Игов дефинише ауторову стваралачку и животну позицију као модерни трагични стоицизам, имајући у виду Христићеву свест о границама и мери човека, о његовој ситуираности између два света – једног, створеног од њега самог, и другог, чији творац он није (према Игову 1999: 21). Тиме се овај бугарски критичар надовезује на ставове српске критике, која је одавно уврстила Христића у ред најрепрезентативнијих аутора савре-

---

* elidaradanova@yahoo.co.uk

¹ Превод цитата са бугарског, руског, енглеског на српски је мој – Е. Д.

мене књижевности (в. нпр. Хамовић 2008; Јовановић 2009), који, речима М. Пантића,

испуњава онај стари, проверени естетски идеал о човеку као потпуном, ренесансном, медитеранском, ерудитном светвараоцу који се само кроз интегрални стваралачки чин, подједнако естетички и етички, може приближити одговорима на претешка питања која пред њега свакодневно постављају модерна времена (Пантић 2002).

Избор наслова бугарског издања есеја *Путовања по Средоземљу* није случајан, јер *Медитеран* и *пут* су кључни појмови у Христићевом стваралаштву. Култура и филозофско наслеђе Медитерана разматрају се не само као почетак европске цивилизације него и као почетак артикулисања самога себе кроз ствари, што је човеку омогућило да превазиђе осећај своје изгубљености у свету и своје ограничености. Тај став се надовезује на ауторово интересовање за феноменолошку и егзистенцијалистичку концептуализацију односа човека и света.

Средоземље је за Христића простор који „обилато пружа” „доживљаје који подстичу мисао”, јер „оно не уништава ствари већ их открива” и јесте „потпуно у границама наших моћи замишљања” (Христић 2005: 201). У осмишљавању Средоземља као да проналазимо типичну Хајдегерову „метафорику близине”, према речима Бурдијеа,² метафорику „једноставне и непосредне презентације, која с близином битка повезује вредност суседства [...] куће итд.”. У тексту „Непролазна чар предсократоваца” који је често предмет критичких расправљања, Христић метафорички приказује Средоземно море као „савршену слику бескраја, у којој се наша мисао слободно отискује” (Исто: 201). У тој метафори се огледа сав Христић – песник Христић, човек Христић и филозоф Христић, јер његово стваралаштво, а посебно есејистика, покушава артикулисати човекову егзистенцију на начин који реферише на Хајдегерову концептуализацију кроз категорије *ту-битка* и *битка-у-свету*, односно на осмишљавање човековог односа са светом као *бивствовањем ствари које се може осмислити у контексту непосредне близине*. Медитеран је тај свет надохват руке, у којем се човек пројектује, који потенцира његову мисао, а мишљење је према касном Хајдегеру „допуштање употребе самога себе” (према Хабермас 1988: 134).

Објекат интерпретације у овом раду су пет Христићевих есеја, увршћених у бугарску збирку, у којима су *пут* и *путовање* кључни појмови на темељу којих настаје есејистички текст. Ове есеје сврставамо у тип књижевног есеја који не говори о књижевности и по томе се разликују од већег дела Христићеве есејистике, у којој највише места заузима критички есеј, дефинисан од стране самог аутора као „ни сасвим ’чиста’ књижевност, ни сасвим ’чиста’ критика, ни сасвим ’чиста’ филозофија, спајајући у себи преимућства свих њих, а не подлежући ниједном од њихових ограничења” (Христић 1968: 153). Овај став кореспондира подједнако и с Лукачевим и Елпштейновим схватањем есеја као облика прелаза између науке и уметности (Лукач 1974,

² Бурдије 1976: 17, према Хабермас 1988: 154.

Епштејн 1988), и са Адорновим разумевањем жанра као облика „критичке категорије наше свести” (1985: 166).

Изабрани текстови су део тематске целине у оквиру збирке *Професор математике и други есеји* и претежно представљају фрагменте, повезане с конкретним искуством путовања у којима су опсервације и доживљаји у функцији подстицаја рефлексije да би се нагласила основна идеја. Њихов аутобиографизам приближава се разумевању класичног облика есеја, а такође и модерним токовима у жанру у европској и јужнословенској књижевности XX века. Уколико је овај жанр у XX веку део путописне прозе, они се уклапају и у варијетете облика путописног есеја литерарног карактера, тако да у неким преовлађује дискурс медитације, у другима препознајемо ознаке стварног путовања, односно сећања на стварно путовање. Посебан случај је субјективна рефлексija настала поводом путовања других лица и њихових описа, пример чега је „Дневник капетана Скота”. Упоредјујући текстове, лако је уочити разноликост приступа проблематизацији човековог битка на подлози мотива путовања. Есеји „Човек Средоземља” и „Путовања по Средоземљу” имају општа тематска средишта и наслањају се на антитезу: *европски културни мит о Медитерану – доживљено искуство реалности*. То што разликује ове текстове од уобичајеног путописног есеја јесте да, иако упућују на збиљу и на реалije, они су у функцији негирања традиционалног поимања Средоземља, тако да се у дескрипцијама активира други значењски код, што не само усмерава разумевање у другом правцу него мења интенцију текста. Есеј „Чему путовати” је субјективна, филозофска рефлексija о есенцијалном смислу путовања и о човеку на путу, док у „Дневнику капетана Скота” ауторова емпатија уступа место размишљању о смрти и човековим напорима да оствари самог себе. Тај се текст приближава типу рефлексивног есеја у којем је замишљено путовање темељ есејистичког дискурса као што је и путовање кроз сећања у „Градовима у којима бих могао да живим”. Али иза филозофске рефлексивности Христићеве есеји остају пре свега оно што Сретен Марић каже – „поезија лепоте стремљења и растрзаности људске” (Марић 1979: 34). Одлика тих текстова је њихова поетичност, што је већ примећено у српској критици. Христићев есејистички стил карактеришу не само полемички изражена позиција него и присуство специфичне ауторове симболике и лирских акцената које читање есеја ситуирају и у контекст његовог поетског стваралаштва.

У принципу, у Христићевој есејистици наилазимо на неколико врста метафоре пута. У критичким есејима ова метафора се јавља као „интелектуална шетња” или у значењу продирања у културне и књижевне слојеве текста у чему се често огледа ауторова преокупација античком културом. У разматраним есејима, Христићево интелектуално „путовање” према истини о човеку реализује се како путем филозофских концептуализација тако и на темељу опсервација или утисака из стварног путовања при чему је аутор у улози посматрача и коментатора. О уској повезаности путовања и књижевности можемо дати пуно примера од античке културе до данас будући да путовање, према Џејмсу Клифорду, носи „неизбрисиву мрљу [...] одређене литерарности” (према Дуда 2012: 21).

За ово разматрање Христићевих есејистичких дела релевантан је став културалног географа Тима Кресуела према коме је у књижевним и другим текстовима мобилност увек концептуално осмишљена и као таква производи разноврсна значења. Кресуел сматра да та различита значења која кретање производи у контексту постају и синоним за „слободу, трансгресију, креативност или сам живот“ (2006: 3), што је и идеја Христићевог есеја „Чему путовати“. У овом тексту Христићева рефлексивна почиње коментаром Бејконовог става да је путовање образовање и искуство и који реферише на концептуализацију путовања у смислу освајања знања о непознатом, а тиме повезану и за реализацију идентитета. Културална психологија сматра да у домицентричној структури простора субјекат ипак види спољашње као позитивно. У том случају се дом и домаће не осмишљавају као „зона сигурности, тоpline и регресије“ – него као „зона инклузије, непокретности и таме“ (Крафт Алсоп 2002/Бјош 1991).³ Насупрот томе је покрет према споља, тј. путовање које се поима као покрет према зони „лутања, авантуре и открића“. У прилици када се путник у новом простору налази у улози аутсајдера, он је у могућности да поново открије себе, односно да прошири своју идентификацију, истражујући и постављајући себе у специфичне односе с непознатом културом (в. Крафт Алсоп 2002). Тако је човек на путу увек у граничном положају – он истовремено осмишљава себе као већ одређени идентитет и конструише неки нови, стечен искуством путовања. Христић наглашава ту двоструку димензију човековог искуства, повезујући искуство свакодневног живота у простору који индивидуа идентификује као свој с искуством путовања у простору који се замишља као свој кроз свест о алтернативном постојању у кретању, што га приближава свести номадског субјекта. У Христићевом есеју ходање и гледање су инструменти освајања новог идентитета путника, али то, ипак, није одређујуће за човека. Освајање непознатог је прилика за размишљање о човековом битку при чему је путујући човек у опозицији према оптерећеном човеку и, такође, концептуализован на начин који уводи семантику задовољства и лакоће. Христић осмишљава задовољство путовањем у светлу Јанкелевићевог става да је задовољство окушати нове и непознате ствари којих смо жељни. За Јанкелевића простор је спојен с појмом слободе и мобилности човека, што делимично компензује негову потчињеност времену. Према њему, простор је индиферентан за кретање људи, он се не супротставља томе – зато је не само поље мобилности већ и поље слободе (Јанкелевић 1974: 17). Сматрајући да задовољство путовањем изражава човекову оптерећеност, Јанкелевић износи и своје мишљење о носталгији да је она туговање не за местима где су људи били него за временом које неповратно пролази (према Блауберг 2015: 57). „Не путујемо ли зато што нам један живот није довољан и није ли свако путовање по један могући живот, који се отвара пред нама?“ (Христић 1997: 59)⁴

³ Текст Е. Бјоша *Skizze zur Psychologie* је цитиран према Крафт Алсоп 2002.

⁴ Сви цитати из разматраних есеја су из књиге *Професор математике и други есеји*. Види Христић 1997.

У есеју „Чему путовати” Христић приказује задовољство путовањем као могућност остваривања другог живота, повезујући га с лакоћом живљења, односно с лакоћом битка, која произлази из доживљавања света на путу на специфичан начин. Он каже да је свет на путу – слика, јер је путовање у суштини гледање које се у свести маскира као доживљавање, при чему нагомилавањем слика свет губи своју супстанцијалност и постаје апсолутна лакоћа која „лебди у празном простору” (Христић 1997: 58). Лакоћа живота на путу као да омогућује остваривање слободе и одупирање времену, али је за Христића ова могућност сан, односно лаж.

Хајдегер, чији је филозофски концепт предмет Христићевог интересовања, види у путовању не само његове просторне димензије него и његову *временитост*. Путовање је повратак искуству преко којег се, уз комбиновање меморије и очекивања, обезбеђују услови за спознавање истине (в. Хајдегер 2005). У складу са овим мишљењем су конципирани и Христићеви есеји „Путовања по Средоземљу” и „Човек Средоземља”, који се обраћају путничком искуству у циљу успостављања истине о медитеранском човеку. У овим текстовима, заснованим на моделу путописне врсте жанра, Христић полемише не само са ставовима Камија него и са европским романтичарским књижевним митом према којем се Медитеран осмишљава или као простор обогаћивања „властите особности искуством друкчијег простора и људи”, уз практику путовања у (тада) егзотичне просторе (Дуда 1998: 26, 27), или као простор у коме се реализује други романтичарски модел путовања, везан за жељу за културноисторијским искуством. Романтичарска књижевност открива поново чар Оријента и реактивира наративе медитеранске митологије. Егзотика простора често се идентификује с представом о медитеранском граду који носи ознаке културне прошлости и ауру митског порекла, што остаје инспиративно за путника и у XX веку.

Слика града у *Путовањима по Средоземљу*, која се у принципу уклапа у овај други романтичарски модел путовања, изграђена је кроз опсервације луталице, мењајући очекивани опис емблематичних културних знакова града рефлексијом о његовим маргиналним људима. (У есеју који није укључен у бугарску едицију „Ноћни живот Средоземља” представе о Фиренци, Палерму и Месини обликују се на исти начин описом сиромашних људи). Тако је у Христићевој интерпретацији Цариград идентификован са луком (не-место), и њеним амалима, супротстављајући идеји о медитеранском хуманизму слику амала-животиња. Други је поменути град-симбол, Александрија, дефинитивно одређен као непостојећи, јер аутору су сумњиве улице знак његове казне „непостојањем”. Оријентални град с његовим „лучким и прилучким јазбинама” (Христић 1997: 63), осим у алеоријама нељудског, осмишљава се и у оквиру стереотипне представе о граду као месту порока и разврата, што је и вероватно интенција аутора, уводећи уз метафору „божанског маркиза” једну од „кључних димензија представе о грешности града” (види о томе Христова 2012: 136–137).

Како смо већ нагласили, ови есеји деле заједничку намеру да се демитологизацијом фигуре човека, створеном у европској филозофској традицији,

проблематизује његов битак. Предмет рефлексije је представа о медитеранском човеку као замишљеној појави идеализованог бића. „Сакралитет” ове представе се пројектује у слике свакодневног живота у којима се људско биће презентује као егзистенција понижености и одрођености. Христић полемиче са медитеранским хуманизмом и филозофијом о човеку, обзнањујући да медитерански човек не постоји и супротстављајући културном миту о деци сунца своју властиту визију о њему у саодносy с перцепцијом реалности Медитерана. Метафоре наказности човека кристалишу се у визији наказности света, при чему аутор оповргава не само митологију медитеранског идеалног човека него и митологију лепоте, које су виђене као реализације ескапизма маштања. Упркос томе, естетски идеал није за Христића само имагинарни конструкт без икаквог значаја. У „Човеку Средоземља” симболика тела изражава не само „двостраност медитеранског света” (Радојчић 2013: 42) него и могућност остваривања тог идеала:

...И зато се само на Медитерану могла родити апсолутна лепота. Зато што је нема и зато што – кад се створи – не траје дуго: пре него што је беда разједи и прогута, она траје само један трен. И зато што траје само један трен, не остаје јој друго него да буде апсолутна (Христић 1997: 67).

Читајући ове текстове, морамо нагласити изврсни склад између ауторове филозофске рефлексije и наратије, које се узајамно генеришу. Властито искуство медитеранског простора, субјективно-емоционална дескрипција у функцији су покретања рефлексije или иницијализације примера, а заједно су подређене истодобном утврђивању и одбацивању наратива културног мита. Мит се о медитеранским људима ситуира у спознају променљивости мера света, односно променљивости културне хијерархије (в. Дуда 2012: 15). Примери, као елеменат жанра, који су према Епштајну (1988) уписани у контекст неког одређеног искуства – туђа мишљења, запажања или случај из нечијег живота, пореде се са Христићевим опсервацијама, с аутосликама и хетеросликама путовања. Иако се приближавају типу путописног есеја, филозофска основа разматраних текстова је пресудна, јер покретна тачка ауторове импресије или наратије је европски филозофски дискурс, што условљава и њихова релативна типолошка неодређеност.

Ернст Блох, филозоф наде, који се занима и за путовање, каже да „ни једно место у животу није тако добро да се не би могло у свако доба напустити” (према Чомић), дотичући на тај начин проблематику миграције као битне врсте путовања. У есеју „Градови у којима бих могао да живим”, Христић води читаоца у свет уображених миграција које он назива „живети у машти”: „Човек има две отаџбине. Једну коју је изабрао и коју стално носи са собом, и другу о којој машта, коју прижељкује, коју ако му то околности допусте – може да изабере” (1997: 83).

Дефинишући на почетку есеја презумптивно постојање двеју отаџбина, аутор отвара свој виртуелни албум са сликама градова. У том есеју немогуће је одредити једини жељени простор, мада С. Шеатовић Димитријевић сматра да се Христић определио за Средоземље, што потврђује његово присуство

у виду теме или мотива у неколико есеја (2013: 476–477). Структура лепезе којом се остварује субјективна визија жељених места, омогућава лагани прелаз из слике у доживљај, из доживљаја у рефлексију, из рефлексије у сећање. Виртуелно путовање је двосмерно – оно почиње од и враћа се ауторовом субјективном Ја које је двоструко локализовано – у граду (Београду) и у соби. Сужавање простора у ком се налази есејиста функционише као нулта тачка од које почиње разносмерно кретање. Принципом лепезе се отварају виртуелне дестинације, које обликују, путем субјективних слика града, ауторов жељени простор живљења. Виртуелно премештање је реализовано помоћу тих слика, које су маркери властите географије писца. У визији појединачних градова уочавају се раличите доминанте. У слици Рима доминантна је пишчева субјективна импресија лепоте града; Атину писац повезује с античком филозофијом. Обликовање представе о Лондону и Паризу реализује се позивањем на стереотипе и њиховом иронизацијом, а као ознака двају градова функционише улица, чија је симболика битна у двоструком осмишљавању поређења градова с циркусом. Изграђене слике су презумптивно везане за властито искуство, којем су подложне и интертекстуалне референце у тексту. Што се тиче Цариграда, Њујорка и Александрије, начин на који се обликују представе о тим градовима потврда је запажања Д. Хамовића да се у есејистици Христића „непрекидно укрштају (те) две равни – биографског сећања и културног памћења” (Хамовић 2013: 48). Тако је Цариград приказан кроз фрагмент аутобиографске приче и интертекст топоса, Њујорк кроз сећања и митологизовану слику велеграда, док је Александрија ситуирана претежно у раван културног памћења, јер опис оријенталног амбијента у функцији је конструисања представе о фантомском граду. У два есеја у којима се слика Александрије појављује препознајемо једнак поступак преплитања времена – симболичко време *постојања* спојено је с реалним временом *непостојања*.

Уколико принцип приказивања града као мапе није доследно примењен, у есеју се представе граде пре свега кроз импресије аутора. Штедљивост у описивању културних амблема – само Цариград је уобличен кроз културно-историјску топику – поставља питање да ли се може есеј разматрати и кроз концепт естетског ходочашћа који се осмишљава као путовање у место које је човеку унапред „познато” и као перцепцију објеката који имају естетску вредност (Лишаев 2015: 205). У том смислу, очигледно, циљ виртуалног естетског ходочашћа код Христића су не толико културни споменици колико појаве града, што је пресудно за његову визију.

Још један аспект путовања је заступљен у Христићевој есејистици, и то је путовање-смрт, кроз које се испољава егзистенцијалистичко/феноменолошко схватање човековог битка као путовање према смрти. Овај концепт се тематизује у есеју „Дневник капетана Скота” и Христић га је осмислио кроз идеју човековог остваривања, што поново усмерава читање у контексту двоструког замишљања пута – не само као стварно стечено искуство него и као духовни итинерер у ком се смрт релативизује. Христић користи текст дневника само као полазну тачку дискурса о *битку-у-смрти* и концепту о слободи, али је

његова функција такође у преусмеравању читања текста као дневника Христићевог филозофског развоја. Могли бисмо рећи да је у есеју предсмртни запис Р. Скота иницијација Христићеве полемике са егзистенцијалистима, у којој се аутор залаже за важност *битка-у-свету* у осмишљавању постојања човека у односу на *битак-у-смрти*. Христић не пориче егзистенцијалистички став о суштини човековог битка као кретању према смрти, али поентира на томе да је у моћи индивидуе да се реализује као човек и као слобода, што се према њему остварује у одмеравању према четири елемента света предсократовске филозофије, јер тада би човек у смрти сам постао елементаран. Оваква концептуализација пружа алтернативу не-битку, односно ништавиљу, а пројектована је у идеју да је смисао човековог постојања у надмашању себе, односно у превазилажењу ограничености свог битка. Иначе, то што би остало после њега било би једино „рукопис смрти”.

Христић каже да „оно што смо одувек налазили у великој поезији, у којој је језик знања био природно претворен у језик егзистенције, [...] исто тако природно налазимо у есеју” (Христић, 1968: 156), уписујући на тај начин један хибридни жанр у ред високе књижевности. Што се тиче проблематике путовања, она је интерпретирана у вези с тим мишљењем и артикулација путовања као модуса човекова бивствовања је подложна Христићевом филозофском поимању егзистенције.

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно 1984: T. Adorno, The essay as form, *New German Critique*, no. 32. 151–171.
- Блауберг 2015: И. И. Блауберг, Владимир Янкелевич и его философия времени, *ФН*, 9, 2015, 50–64.
- Бјош 1991: E. E. Boesch, Ernst E. Skizze zur Psychologie des Heimwehs. In Peter Rueck (Ed.), *Grenzerfahrungen. Schweizer Wissenschaftler, Journalisten und Künstler in Deutschland*, Marburg: Basiliken Presse, 17–36.
- Дуда 1998: D. Duda, *Priča i putovanje: hrvatski romantičarski putopis kao pripovjedni žanr*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Дуда 2012: D. Duda, *Kultura putovanja: uvod u književnu iterologiju*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Епштејн 1988: М. Н. Эпштейн, *Парадоксы новизны. О литературном развитии XIX–XX веков*, Москва: Советский писатель.
- http://www.booksite.ru/localtxt/epsh/tein/epshtein_m/parad_nov/index.htm 10.07.2016.
- Игов 1999: Игов, Светлозар. Есеизмът на Йован Христич, у: Й. Христич, *Пътувания из Средиземноморието*, София: Балкани, 5–23.
- Јанкељевић 1974: V. Jankelevitch, *L'irreversible et la nostalgie*, Paris: Flammarion.
- Јанкељевић 1999: В. Янкелевич, *Смерть*, Москва: Изд. Литературного института им. А. М. Горького.

- Јовановић 2009: А. Јовановић (ур.), *Модерни класициста Јован Христић*, Београд: ИКУМ, Учитељски факултет.
- Крафт Алсоп 2002: Ch. Kraft Alsop. Home and Away: Self-Reflexive Auto-/Ethnography, *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 3(3).
- <<http://www.uts.utoronto.ca/~kmacd/IDSC10/Readings/Positionality/auto-eth.pdf>> 10.07.2016.
- Кресвел 2006: Т. Cresswell, *On the move: mobility in the modern, Western world*, New York: Routledge.
- Лишаев 2015: С. А. Лишаев, *Эстетика пространства*, СПб.: Алетейя.
- Лукач 1974: G. Lukacs, *Soul and Form*, transl. by A. Bostock, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Марић 1979: С. Марић, *Пропланци есеја*, Београд: Нолит.
- Пантић 2002: М. Pantić, Jovan Hristić, *Vreme*, br. 599, 27. 06. 2002.
- Радојчић 2013: С. Радојчић, Филозофски аспекти Христићеве есејистике, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 61 (1), 37–46.
- Стојановић Пантовић 2016: Б. Стојановић Пантовић, Христићеви узлети имажинације и сазнања, у: *Јован Христић (антологија)*, Нови Сад: Матица српска, 9–20.
- Хабермас 1988: J. Habermas, *Filozofski diskurs moderne*, Zagreb: Globus.
- Хајдегер 2005: М. Хайдегер, *Битие и време*, София: АИ „Проф. М Дринов”.
- Хамовић 2008: Д. Хамовић, *Лето и цитати: поезија и поетика Јована Христића*, Београд: ЗУНС.
- Хамовић 2013: Д. Хамовић, Сећање и заборав у Христићевој поезији, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 61 (1), Нови Сад, 47–54.
- Христић 1954: Ј. Христић, Анатомија есеја, *Летопис Матице српске*, јул-август, Нови Сад, 8–14.
- Христић 1968: Ј. Христић, *Облици модерне књижевности*, Београд: Нолит, 151–166.
- Христић 1997: Ј. Христић, *Професор математике и други есеји*, Београд: Филип Вишњић.
- Христић 2005: Ј. Христић, *Изабрани есеји*, Београд: Српски PEN центар.
- Христова 2012: И. Христова, Градът в Стария завет – стратегии на изображение и символизация, у: *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 2 – Бог, Крагујевац: ФИЛУМ, 135–143.
- Чомић: Ђ. Čomić, Turizam kao predmet filozofske refleksije. www.academia.edu/4106574/Filozofija 11. 09. 2016
- Шеатовић Димитријевић 2013: С. Шеатовић Димитријевић, Песници светлости и мора (Матић–Лалић–Христић), у: *ACQUA ALTA. Медитерански пејзажи у модерној српској и италијанској књижевности*, Београд: ИКУМ, 455–485.

Elena I. Daradanova

TRAVEL IN THE ESSAYS OF JOVAN HRISTIĆ

(Summary)

The paper deals with the concept of travel/ing and the way it is interpreted in essays by Jovan Hristić, recognizing the essential features of his specific poetics. In connection with the issue are selected essays which basic theme or initial point of essayistic discourse is a traveling man and are included in the Bulgarian edition of the book of selected papers published under the heading *Travel in the Mediterranean*. Essayistic texts were considered through different conceptions of travel, its modes and its situatedness in philosophical discourse. The subject of interest is the specific interpretation of certain themes, such as Mediterranean culture, city, traveling mythology, literary myth. Special attention is paid to the diversity of proceedings in essays, whose instigation are experience or a memory. In connection with the issue of travel are also highlighted Hristić's philosophical propositions, especially those concerning the thinking of a man.